

L'any 1972, l'Editorial Tres i Quatre encetava la publicació de l'obra completa de Vicent Andrés Estellés. Alguns estudiosos, però, es plantejaren la necessitat de reeditar l'obra del mestre de Burjassot per oferir una producció “ordenada i homologada”, de la qual acaba de publicar-se el primer volum. Ferran Carbó i Vicent Salvador parlen d'aquest gran projecte editorial.

“S’ha posat molt d’ordre en la producció poètica de Vicent Andrés Estellés”

Reeditar l'obra completa, revisada i ordenada de manera més o menys cronològica, tractant-se d'un autor tan prolífic i caòtic en la gestió dels originals com Vicent Andrés Estellés, no és una tasca editorial lleugera. Calia l'interès dels estudiosos per posar en ordre i escorcollar el material, tasca feta en col·laboració amb la Institució de les Lletres Catalanes. I, lògicament, era necessària la implicació de l'editorial. Fins que aquest mes de maig ha vist la llum el primer dels volums de l'obra completa de Vicent Andrés Estellés (1924-1993), on s'inclouen les obres *Ciutat a cau d'orella*, *Donzell amarg*,

La nit, *L'Hotel París*, *El monòleg*, *Testimoni d'Horaci*, *L'entreacte* i *La clau que obri tots els panys*. Obres que corresponen al període de producció entre 1952 i 1958. D'aquest primer volum i del que encara resta per publicar parlem amb Vicent Salvador, director de l'edició i autor del prefaci del llibre –juntament amb Josep Murgades– i Ferran Carbó, editor i responsable de l'estudi introductor.

—Una de les justificacions de la reedició de l'obra completa d'Estellés és ordenar la seua obra cronològicament per facilitar itineraris de lectura, per veure l'evolució del poeta.

—VICENT SALVADOR: La primera edició es va fer en una conjuntura determinada, en què calia catapultar Estellés com un poeta valencià important, el més important en molt de temps, en una època en què ja s'albirava la Transició. Calia mobilitzar i bastir la figura d'un poeta emblemàtic. Això és perfecte però tenia una sèrie de peatges, com ara acumular moltes coses bones, interessants, en el primer volum, encara que no corresponguera a la cronologia. És clar que calia eixir amb força. Després va anar publicant-se l'obra d'un poeta que tenia poques coses publicades encara. Es va anar construint sobre la marxa aquesta

Ferran Carbó i Vicent Salvador, dos dels estudiosos involucrats en la reedició de les obres completes de Vicent Andrés Estellés, en una imatge presa al Centre Octubre, on va tenir lloc la conversa.

obra completa. Això generava discontinuïtats. Per exemple, la part principal de la primera etapa d'Estellés no apareix fins el volum sisè, quan ell la recupera. Després, hi havia errades, com és natural, i en les reproduccions posteriors no es corregiren. Hi havia una datació caòtica, en molts casos perquè entre el moment de la producció i de l'edició havia passat molt de temps i Estellés i l'editorial en això no tingueren la cura necessària. Aquell és el motiu de començar de nou i escorcollar *da capo* la documentació existent. I després, en la mesura del possible, seguir les fases de la producció, oferir un nivell de lectura que seguira una línia més o menys cronològica.

—Més o menys cronològica perquè alguns dels poemes estarien alterats i corregits a posteriori per Estellés.

—FERRAN CARBÓ: Connectant amb les paraules de Vicent, si recapitem un poc el que ha passat amb la poesia catalana des de finals dels 60 i principis dels 70, la poesia completa de tots els grans

autors s'ha tornat a reeditar més tard. En molts casos eren edicions de circumstàncies que, amb el temps, necessitaven una revisió. Per citar un exemple paral·lel al d'Estellés, l'obra de Miquel Martí i Pol, que es va editar en Llibres del Mall als anys 70, va tenir una reedició i una reestructuració en Edicions 62. Podríem dir més noms. En el cas d'Estellés, la primera edició de l'obra completa fou important, es va fer quan tocava, quan va esclatar com a gran autor i el poeta nacional dels valencians, però amb el temps calia redistribuir una mica l'obra i perfeccionar algunes qüestions d'edició. Ara ha estat el moment. Pel que deies, és difícil seguir un criteri estrictament cronològic en Estellés; primera, perquè ell fa alguns retocs lleugers, però també hi ha llibres que escriu en diferents moments. Escriu una part important, el llibre queda acabat però sense editar, i, uns anys després, hi torna. No solament fa retocs d'una paraula o un vers afegit, sinó que en alguna obra complementa textos, afegeix poemes nous, com és el cas de *Primera audició*. Situar-lo en el temps és important, però la cronologia exacta és molt difícil d'establir.

—V. SALVADOR: Sobre el que comentava Ferran: ell tarda a editar *L'Hotel París*. Finalment, l'edita. I, més tard, diu que ha trobat un poema més. Més un altre que diu que no troba. Això era habitual en Estellés, que estèticament era rigorós però en el funcionament quotidià de vegades era caòtic. En els canvis de domicili perdia originals, després els retrobava, canviava un títol... Podia, a més, fer diversos llibres en paral·lel. Tot això s'ha d'explicar una miqueta, no per justificar-nos nosaltres, sinó per dir a la gent que és molt difícil seguir de manera rigorosa la producció. Ell la feia de manera sobresalida. Dins d'això, però, s'ha posat molt d'ordre.

—Al prefaci diu que s'han adoptat decisions difícils per tal de respectar els desitjos de l'autor però també les expectatives del lector. A què us estàveu referint exactament?

—F. CARBÓ: De vegades és cert que hi ha decisions difícils. En el cas de *La nit*, en la primera edició hi havia una ègloga, "Mentrestant ve la nit", que a partir de la segona edició desapareix. En un document l'autor explicita la voluntat de traure l'ègloga de *La nit* per incloure-la en *Primer llibre de les èglogues*. Però

quan publica aquest llibre, no hi inclou "Mentrestant ve la nit". És clar, el dubte era: restituïm el poema en la primera part de *La nit*? O, en tant que el poeta va decidir retirar-lo, és aquesta decisió la que mana? Amb quina ens quedem?

—Ací és quan prima l'interès del lector?

—F. CARBÓ: No, ací prima la decisió de l'autor.

—V. SALVADOR: Allò de l'interès del lector, que apareix en el pròleg que vam fer Josep Murgades i jo, fa referència a una altra cosa. Al lector se li ha de facilitar la lectura, aquesta és una edició per llegir, no per deixar en una prestatgeria. Llavors, s'havia de combinar el rigor necessari en una edició universitària, preparada per estudiosos, i, al mateix temps, mantenir la facilitat de lectura.

—Una edició selectiva, esporgada i sense "cap aparat erudit de variants ni de detalls irrelevants".

—V. SALVADOR: És clar. Hem renunciat a això que, una vegada feta tota la feina seria molt fàcil: analitzar tot l'aparat crític, els dubtes, les variants que havíem trobat. Aleshores seria una edició realment crítica, que mostraria els budells del treball que s'ha fet. Però hem renunciat a això per fer-ho més llegidor.

—Aquest primer volum aborda una etapa iniciàtica que definí com a decisiva en la configuració del seu univers poètic. I també és el moment de la seua incorporació al català.

—F. CARBÓ: Estellés escriu en castellà als anys 40 i als anys 50, el 1952, comença a escriure en català, sense deixar el castellà durant un temps. I el primer canvi estètic destacat es genera a partir del 1956, per diferents elements. Per tant, veiem el que són els primers llibres en català fins a un estil ja molt genuí d'Estellés que és el que es veu en *L'Hotel París* o *Testimoni d'Horaci*, que crec que és un dels cims de la seua trajectòria. És un període, com dic en l'estudi preliminar, de "tenebra", que no és un terme capritxós, sinó que gasta el mateix Estellés quan diu en alguns documents que part de la seua obra completa havia de dir-se "recomane tenebres". Efectivament, el primer volum es va dir així, però part dels llibres de les tenebres, paradoxalment, es publicaren a Tres i Quatre en el volum sisè, i no en el primer.

—Aquells llibres connecten amb una etapa vital d'Estellés molt dura. Arriba a escriure el següent: “Recorde l’any cinquanta-sis/amb un espant que no sé dir./He vist el rostre de la mort,/i l’he vist amargament prop”.

—F. CARBÓ: Aquell estat d'ànim ve donat, primer, pel context de la dictadura. Però també és l'any que mor la seua primera filla, Isabel, a tres mesos, i això el marca de manera molt clara. Estellés en aquell moment fa el *Llibre d'exilis*, però el seu és un exili interior, motivat no sols pel context sociopolític, sinó a més a més és un exili personal perquè se sent aliè, se sent estrany, en un món absurd, en un entorn absurd. I a això el porta en part la vivència personal.

—Es l'època també del canvi estètic de què parlàveu, quan abandona el *garcilasisme*, coneix Carles Riba, Salvador Espriu, connecta amb Fuster... Això queda reflectit al volum.

—V. SALVADOR: Sí. Ell va trobant la seua veu. És un poeta molt marcat no sols per la poesia espanyola, però en gran part sí. Després, hi ha el seu moment personal. La mort de la filla a molta gent li sembla que pot ser una cosa elemental, una xiqueta de tres mesos que mor, angelets al cel, l'albadet i ja està. Però Ferran ha fet un article dedicat a seguir la petja de la mort de la filla dins de la seua obra i, efectivament, el fet el va trasbalsar molt, va ser una

experiència molt traumàtica. Encara que fóra una xiqueta de tres mesos, va ser la consciència de la materialitat. Davant el nínxol pensa: sí, angelets al cel, però el cosset de la meua filla s'està podrint ací dins. Fins i tot en *Primera soledad*, el llibre escrit en castellà en aquell moment i publicat molt més tard, imagina una mena d'embaràs psicològic: sent la seua filla sepultada dins del seu ventre. Va ser una experiència realment traumàtica. I va coincidir amb la recerca d'una veu realment pròpia. No l'única, perquè després va evolucionar i *Mural del País Valencià* és una altra cosa, però hi ha un canvi molt, molt important.

—Dels llibres continguts en el volum, quin ha donat més problemes a l'hora de l'edició.

—F. CARBÓ: Com que s'ha mirat l'arxiu, part de la dificultat ve donada per la quantitat de documentació existent. En el cas de *Donzell amarg* els problemes els donen les edicions, perquè hi ha diferències d'estructura. O en el cas d'obres com *L'Hotel París* el problema és que es conserva una llibreta manuscrita, hi ha dos mecanoscrits... Hi ha més documents per mirar però, en el fons, la variació és mínima en molts casos. En *La clau que obri tots els panys* és una mica la història del llibre, la desintegració que s'havia fet del volum —va aparèixer en diferents llibres— i la recomposició que s'ha fet ara. Però no hi ha una complicació pels poemes en si o pels canvis. En tot cas, hi ha un seguiment cronològic perquè el corpus de l'obra ho permet: tres llibres publicats en el moment de l'escriptura i dels altres es conservaven els documents a l'arxiu. Per tant, això facilitava el seguiment cronològic.

—V. SALVADOR: Cosa que no sempre serà possible en altres volums.

—D'això també volia parlar. Com d'avançada està la tasca dels volums següents? De quants llibres estariem parlant? Se n'ha fet un càlcul?

—V. SALVADOR: El càlcul és difícil perquè hi ha el bloc dels tres volums immensos del *Mural*. Aleshores depèn de com es fragmente, és una decisió editorial. Cadascun dels volums no cap en un llibre d'aquesta col·lecció. Diríem que, en un sentit molt general, estariem parlant d'entre 10 i 15 volums. I després hi ha la selecció, hi ha peces menors d'Estellés que caldrà decidir si val la pena publicar-les o no. Hi ha contes infantils,

PRATS I CAMPS

Ferran Carbó:
“L'obra completa de tots els grans poetes en català s'ha reeditat”

per exemple, sense un gran valor literari. Segons com funcione tota la col·lecció, potser al final serà interessant rescatar almenys una part d'aquella producció. Una obra completa no és sencera, requereix una mínima selecció per part dels editors i per part de la família.

—Estem parlant d'obra completa, no de poesia completa.

—V. SALVADOR: Sí, parlem d'obra completa perquè hi haurà altres coses, de teatre, de memòries, fins i tot un llibret com *El forn del sol* té articles on parla d'Escalante i altres autors, està entre el memorialisme i la crítica literària... Tot això hi anirà, però qualsevol obra completa d'un autor ha de passar un sedàs. Hi ha inèdits que en les introduccions es poden donar a conèixer o bé en un volum final, però les dimensions actualment no les podem fixar perquè la segmentació depèn de la viabilitat editorial. En tot cas, almenys hi haurà 10 volums. I no més de 15.

—Quina és la periodicitat d'eixida prevista?

—V. SALVADOR: Un volum l'any. Actualment, l'editorial no té capacitat de traure'n més.

—F. CARBÓ: En tot cas, per contextualitzar una pregunta anterior, hi ha un exemple molt clar sobre el tema de si serà possible seguir un fil cronològic, com és *L'inventari clement*. Va ser publicat per l'Ajuntament de Gandia l'any

PRATS I CAMPS

Vicent Salvador:
“Qualsevol obra completa d'un autor ha de passar un sedàs”

